

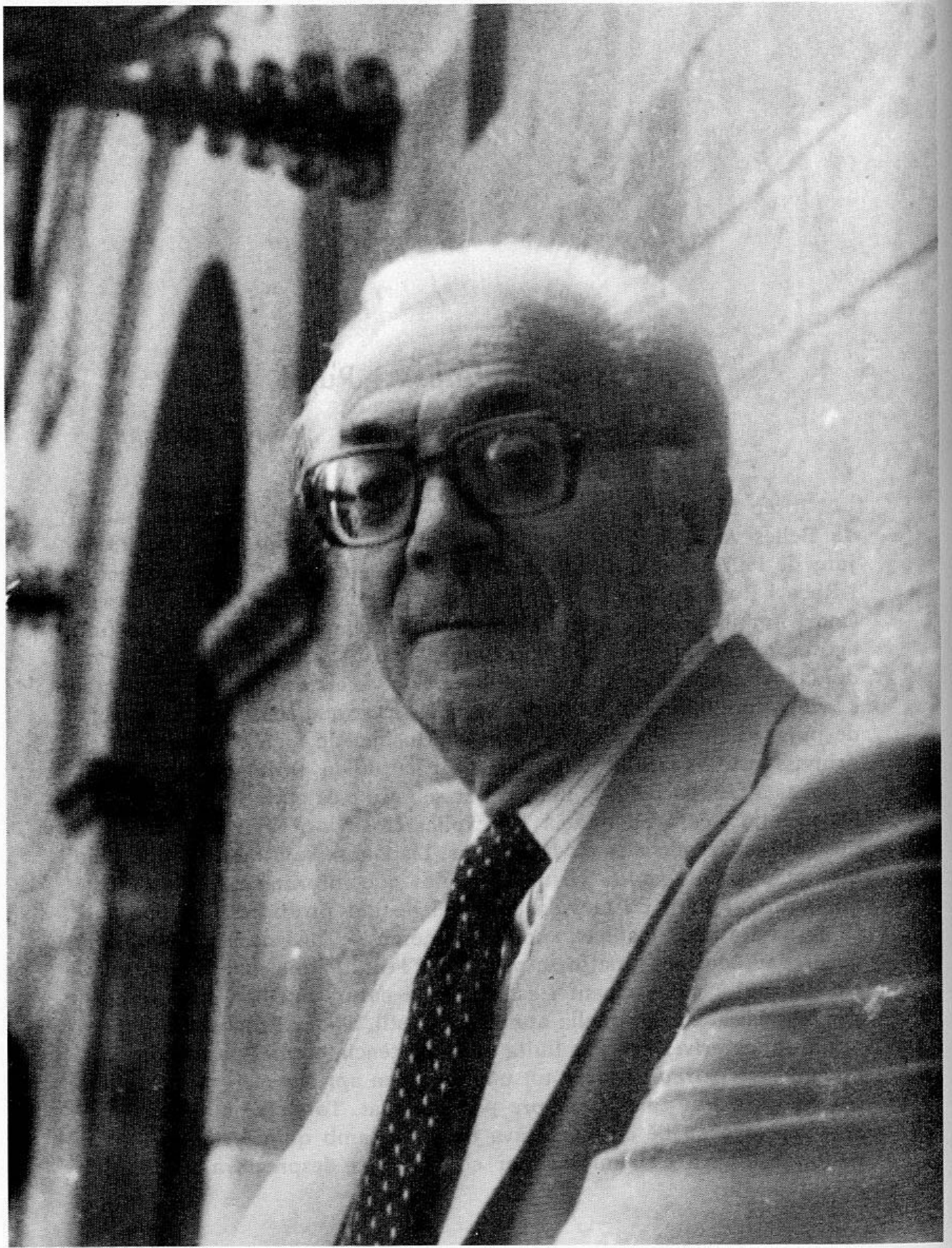
NECROLOGICA

NECROLOGICA

Josep Lladonosa i Pujol

JOSEP M. RAZQUIN

Josep Lladonosa i Pujol, Acadèmic Numerari de la Reial Catalana de Belles Arts de Sant Jordi, nasqué a la vila d'Alguaire, el 28 de juny de 1907, en el si d'una família pagesa formada per Josep Lladonosa i Roca i Rosa Pujol i Roma que tingueren quatre fills: Josep, Anastasi (morí infant), Rosa i Juli. El seu pare, de temperament emprenedor i agosarat per a la feina, morí prematurament a causa d'una infecció produïda pels productes químics que manejava en ocasió de desinsectar la vinya familiar. Orfe de pare i amb la mare que sense recursos havia de pujar la mainada fou ingressat a l'Hospici de Lleida a on cursà els primers estudis acollit a la beneficència de la Diputació Provincial. D'aquesta feta en restaria marcat per sempre més però no pas en aspectes negatius, com ell mateix ho explicaria sovint. Contràriament a lo que sols ser freqüent en els hospicians, Lladonosa se n'endugué d'aquella institució un grapat de virtuts bàsiques que informarien la seva conducta tot al llarg de la vida: una religiositat profunda i responsable (li agradaria repetir que ell «no fou mai escolà»), una decidida inclinació pel treball constant, una forta passió per l'estudi, una indeclinable vocació pel millor coneixement i estima de la natura, un ben modulat gust per la música, etc. D'aquella atmosfera hostil, d'aquell reducte de l'inter-nat a on les privacions i la lluita per l'existència eren el pa de cada dia, Lladonosa n'extreuria sobre tot una lliçó ben apresada: el respecte i l'alta consideració que tindria sempre per l'amistat. Tots els que el coneguérem sabem prou bé com valorava l'amistat, amb quina entrega i generositat estimava els amics i, per contra, com despreciava els que no

entenien aquest sentiment i com rebutjava els que no sabien apreciar el gest amistós o plantaven cara d'enemics per qualsevol fotesa o, el que és pitjor, per conveniència i oportunisme. Una espina, sí, li quedà clavada en no poder obtenir una beca de la Diputació per a ingressar en l'Escola Normal, com era el seu més fervent desig, i no per manca de mèrits, que els tenia tots, sinó per misterioses intrigues i enveges.

Quan tenia setze anys deixà l'Hospici Provincial, era el 1924, després d'haver romàs acollit en aquell establiment gairebé deu. La mare havia pogut superar amb molt d'esforç i de treball les dificultats econòmiques ocasionades per la mort del pare i ara podia tenir-lo al seu costat. Vivien en una casa senzilla i humil del popular barri del Canyet. Entrà a treballar d'aprenent en un taller de fusteria, no per cap inclinació especial sinó perquè fou el primer treball que se li va presentar, alternant el maneig del ribot amb la tasca de fer sonar el trombó, que tocava al ball de La Violeta i a la sala de la Joventut Republicana. No oblidava, però, prestar atenció al creixement de la seva incipient biblioteca que per aquell temps comptava només amb vint-i-cinc volums. Curiosament, val a remarcar que entre les obres a on treballà de fuster, posant panys, perns, frontisses i falleves a portes i finestres, una fou precisament la de restauració de l'edifici gòtic de l'antic Hospital de Santa Maria quan, cap a l'any 1924, havia deixat de prestar funcions sanitàries a l'haver construït la Diputació el nou Hospital Provincial a la carretera d'Oscà. Temps a venir, el vell edifici hospitalari de Santa Maria seria la seu de l'Institut d'Estudis Ilerdencs, del que l'antic fuster Lladonosa, ara en qualitat de conceller de número, on fou figura destacada. Però fer de fuster no li anava. La lectura el tenia absorbit i també l'afany de nous coneixements, fossin de ciències o de lletres, per augmentar la seva base cultural. Quan finia la jornada laboral acudia a la institució benèfica de la Pia Almoina a on rebia diàriament lliçons de matemàtiques i d'altres matèries però sobretot d'història local de la mà del que després seria el seu gran amic, Salvador Roca i Lletjós. Per no perdre cap moment, els diumenges, acudia al Centre Obrer a on hi havia lectura comentada d'obres clàssiques, representacions teatrals i debats sobre temes d'actualitat.

Malgrat el seu progrés en els estudis, Lladonosa se sentia ofegat dins l'ambient de Lleida. Alguns dels seus companys no li perdonaven la seva anterior condició d'hospicià i moltes possibilitats de millorar en el treball li foren barrades per aquesta circumstància. Així, que anà madurant la idea de fer el salt cap a Barcelona. I definitivament el va donar l'any 1926 quan, recomanat per uns amics, pogué entrar a treballar a l'empresa Bastús, propietat d'un targari, especialitzada en fusteria

ornamental, decoració sumptuosa i ebanisteria artística. En qualitat d'operari d'aquesta empresa, col·locà el parquet als salons del nou Cercle Equestre, a la Facultat de Medicina (aula magna), a casa del senyor Portela (el que seria ministre de la II República), a la llar de Francesc Cambó, al trasatlàntic «Infanta Maria Luisa», etc. Els diumenges els passava anant a veure les esglésies del Pi i de Santa Maria del Mar, la Plaça del Rei, la capella de Santa Agata, les parades dels filatèlics a la Plaça Reial, els museus i tots els racons amb algun interès històric o artístic. I també aquí compartí el treball de fuster amb la música, anant a tocar el trombó pels pobles i barriades en ocasió de festes majors i altres diades especials.

Fidel al seu afany d'estudiar i d'ampliar coneixements de tot tipus, aquest any 1926 —tenia 19 anys— intentà l'ingrés a l'Escola del Treball, però fou rebutjat a la prova selectiva quan no superà ni l'examen de Matemàtiques ni tampoc el de Gramàtica. Tanmateix no es desanimà sinó que el fracàs li serví per a fer una valoració dels seus precaris i desballestats coneixements, adquirits amb tanta penúria i sense cap programació prèvia fins aquell moment. Treient el temps de renunciar a tota activitat musical, assistí a un curset nocturn de preparació accelerada per a superar la prova d'ingrés a l'Escola del Treball. La tenacitat li valgué l'èxit. Per fi podia beneficiar-se d'uns cursos dotats d'un pla d'estudis ben programat i aprendre les lliçons dictades per professors especialitzats en cada assignatura. A l'Escola del Treball passà totes les hores que podia a la biblioteca i allí fou quan pogué fer una selecció de lectures bàsiques que li serviren de gran utilitat per a formar-se una visió ampla de la història, matèria que més l'interessava. Les «Obres Completes», de Verdaguer; «La Tradició Catalana», de Torras i Bages; les «Normes Ortogràfiques», de Pompeu Fabra; la «Bíblia», del P. Scio; «Lo Catalanisme», de Valentí Almirall; «El Criteri», de Jaume Balmes; la «Geografia» i la «Història Universal», d'Eliseu Reclús; l'«Arquitectura Romànica de Catalunya», de Puig i Cadafalch; la «Història Nacional de Catalunya», d'Antoni Rovira i Virigili, etc. «Història, art i apologètica religiosa, eren els temes preferits per mi», diria més tard. Un dels llibres que més l'impressionaria fou «La Història de Catalunya», d'Antoni Bori i Fontestà, «un mestre de minyons, amb bon criteri didàctic i destinada principalment a les escoles...». Fou aquest mateix llibre que passà al seu fill Manuel i gràcies al qual també aquest s'afeccionaria a l'estudi de la Història, fins al punt de convertir-se en professor universitari. Coneguts tots els museus i trepitjats tots els racons d'algun interès històric o artístic, ara els matins dels diumenges els esmerçava en recórrer els mercats del llibre de Santa Madrona i de la Ronda de Sant An-

toni. Mai no tingué cap diner sobrer perquè tots els emprava en comprar llibres. Cada viatge que feia a Lleida, a casa de la mare, anava carregat amb un sac de noves adquisicions.

A primers de 1927 es trobà en situació d'atur en fer fallida l'empresa per a la que treballava. Havia fet només un curs a l'Escola del Treball i, sense feina, no podia fer front a les despeses dels estudis. Hagué de retornar a Lleida, a on aviat trobà ocupació a la fusteria Garcia-Giró que li permeté mantenir-se i seguir els estudis iniciats amb tanta empena a Barcelona. Malgrat el treball l'ocupava pràcticament totes les hores del dia, assistí a classes nocturnes amb l'intent d'ingressar a l'Escola Normal, desig que no havia vist apagat des d'aquell primer intent quan encara era un intern a l'Hospici i ara pensava veure aconseguit. Al mateix temps se li obrí el camí de la col·laboració periodística. El Dijous Sant de l'any 1928, el «Diario de Lérida» li publicà un article sobre la personalitat de Jesucrist, en la línia de la polèmica mantinguda pel canonge francès Darràs contra «La Vida de Jesús», de Renan. Simultàniament entrà en contacte amb les agrupacions religioses que per aquell temps actuaven a Lleida: les Congregacions Marianes, a l'empar dels jesuïtes; l'Obra dels Exercicis Espirituals del P. Vallet i l'Acadèmia Mariana. Sobre tot a la biblioteca d'aquesta darrera hi passà moltes hores, i fruit de les lectures de temes locals i de l'arreplec de dades que recollia per a nodrir articles i col·laboracions a la premsa local fou l'inici del voluminós fitxer que li serviria per a les seves grans obres posteriors. A l'Acadèmia Mariana va tenir ocasió de tractar amb el bisbe Manuel Irurita i amb el que després seria cardenal Francesc d'Assís Vidal i Barraquer. Mentre tant havia fet els tres primers cursos de Magisteri per lliure, però el quart volgué fer-lo oficial a fi de millorar la qualitat dels estudis i aprofitar al màxim el contacte amb els professors.

L'any 1931 obtingué el títol de «Mestre de Minyons», amb el que voldria ser sempre conegut, tot refusant qualsevol altre títol o tractament. Durant el trienni 1931-1933 exercí en tres escoles privades a Tàrraga, a Lleida capital i a Almenar. Mentrestant, intervenia activament en la implantació per les terres de Ponent del moviment catòlic més conegut per les inicials F.J.C. (Fejocistes) o Federació de Joves Cristians, que fomentava la militància religiosa des d'unes arrels catalanes. El curs següent, en caràcter d'interí però ja dintre de la xarxa d'escoles nacionals, obtingué una plaça a la graduada de Cervera. Aquí, de bell antuvi, s'hi trobà molt bé. El pes de la història, que a Cervera és palès en totes les raconades, el va impressionar. L'església gòtica de Santa Maria, les restes del castell medieval, bressol de la pròdiga nissaga dels Cervera, la Universitat, l'esglesiola de Sant Pere el Gros, Santa Magda-

lena, les naus solemnes de Sant Domènec, Sant Francesc i Sant Antoni, així com el neoclàssic Hospital de Berenguer de Castelltort li permeteren de furgar en el passat. Però el que més el deixà bocabadat fou la resta de la comanda sanjoanista de Sant Joan de Jerusalem, convertida en església de Sant Joan Degollat, casa mare d'una altra comanda hospitalària, precisament la del seu poble, Alguaire. A Cervera tingué la sort de connectar amb un ambient intel·lectual molt superior al que havia conegut en altres poblacions. L'edifici de la Universitat havia estat convertit en casa de formació dels claretians, a on havien obert col·legi, museu, biblioteca i hi tenien destacats un estol de pares notables com havia estat Francesc Naval, l'historador de l'art, i ho eren Frederic Vila i Bartrolí, l'autor de la millor història d'aquella Universitat fins avui, i el P. Manuel Jové, fundador de les revistes altament especialitzades «Candidatus Latinus» i «Palestra Latina» que s'havien guanyat l'elogi entusiasta d'Eugeni d'Ors. Gairebé cada dia podia assistir a conferències i trobades, i escoltar la paraula i l'opinió de veritables savis en disciplines diverses. Per altra banda, pogué gaudir del voluminós Arxiu Històric Comarcal que Agustí Duran i Sanpere havia recuperat en bona part de les golfes de la Paeria i anava classificant i ordenant en unes dependències situades precisament sobre l'església de Sant Joan de Jerusalem, una de les restes de l'antic Hospital santjoanista. L'arxiver, Frederic Gómez i Gabernet, apassionat deixeble de Duran, li facilità la consulta dels lligalls i pergamins que podien tenir alguns llunyana relació amb el naixement de la comanda d'Alguaire, a càrrec de la noble dama cerverina Marquesa de Cervera de la que en fou fundadora i inicial priora. I precisament aquí fou quan s'adonà que tenia una falla greu en la seva formació que el limitava per a seguir els estudis històrics iniciats amb tant d'entusiasme: no dominava la llengua llatina i, per tant, mal podia endinsar-se en la consulta metòdica dels materials que tenia a l'abast. Per a superar aquest entrebanc fou precisament quan el meu pare, que mantenia molt bones relacions amb uns quants claretians destacats, el posà en contacte amb l'equip que preparava «Palestra Llatina», publicació que sortint de Cervera era enviada als centres especialitzats en l'estudi de la llengua llatina. Anys després ell mateix em recordaria sovint, agraït i emocionat, aquell gest del meu pare i la bona disposició i la paciència d'aquells pares claretians. Entre l'arxiu i les classes de llatí passà moltes hores, i aquestes foren, en bona part, la base més sòlida que li havia de servir tot seguit per a la seva formidable tasca investigadora. Ho podia fer perquè disposava de temps. A l'Escola li havien encarregat la classe dels més petits, gairebé un parvulari, i aquesta circumstància, si l'obligava a un acurada funció de vigilància,

per contra, li deixava lliures moltes hores al no haver de preparar les classes. L'avinentsa de poder disposar d'un arxiu i d'aprofitar les classes de llatí feu que, contràriament a lo que en ell era habitual, aquí pogués llegir molt poc. Ell mateix confessà que aquí només havia pogut llegir la «Historia de los Heterodoxos Españoles», de Menéndez Pelayo. «Me la vaig empassar tota de cap a peus —diria— set volums gruixuts de lletra atapeïda i farcida de textos documentals. Fou un gran impacte per a la meva assedegada set intel·lectual. Jo crec que fou aquesta lectura la que m'inclinà cap a la iniciació investigadora de cara a la Història». En aquest ambient relaxat d'estudi i de treball els problemes se li presentaren des de la mateixa Escola. Enfront del col·legi dels claretians, al que hi acudien els fills de les famílies benestants i que tenia un marcat segell confessional en matèria d'ensenyament, l'Escola Graduada era rabiosament laica i, com li manifestà el primer dia el seu director, «no admetia dogmes, ni Déu, ni misses, ni processons...». Lladonosa havia arribat amb fama de catòlic practicant, de militant fejecista, d'home de missa dominical i de contactes públics i efusius amb el clergat. La tensió latent esclatà amb motiu d'un acte de propaganda d'Acció Catòlica que hi hagué al llogaret de la Guàrdia Lada. Lladonosa hi intervingué amb un parlament discret sobre l'ideari democrata-cristià però això fou suficient perquè rebés de part del director de la Graduada una severa amonestació. Poc temps després la seva militància fejecista, confosa pels energumens de torn amb la de «feixista», li crearia problemes tan greus com el d'haver-se de veure separat del Magisteri.

L'any 1935 deixà la Graduada de Cervera i aquest mateix any exercí a l'Escola mixta del poblet de Vila, a la Vall d'Aran, en la que hi romanqué dos hiverns. Temps que aprofità per a fer algunes escapades a França, a fi de visitar temples i monestirs de l'altre costat del Pirineu, i per a endinsar-se més i més en el coneixement de la natura, tot deixant-se perdre pels boscos de Baricauba i de l'Artiga de Lin i pujar als alts pasturatges a on conversà amb els pastors per a millor conèixer llurs costums ancestrals i llur llenguatge arcaic. La tranquil·litat d'aquella Escola, sense gaires problemes i de pocs alumnes, li permeté llegir molt i escriure una novella —seria el seu únic intent en aquest gènere— que havia concebut a Cervera, que titulà «La Bajoca» i que mai no es decidí a publicar. Francassà, però, en el seu intent de crear un grup fejecista a la Vall d'Aran perquè uns no l'entengueren i l'inspector escolar de la zona, a més, la tenia presa amb això que «fejecista» era equivalent a «feixista», fins al punt que arribà a retirar-li la petita assignació complementària que cobraven els mestres destinats a la Vall per raó

de residència i transport. L'home que més l'impressionà d'aquelles terres fou Josep Maria Espanya i Sirat, que havia estat president de la Diputació de Lleida quan la Mancomunitat, que després seria conceller de governació de la Generalitat i en tot moment representant de l'esquerra aranesa en front dels vells cacics, sempre honest i treballador infatigable al servei del seu poble muntanyenc.

L'any 1935 oposità al cos del Magisteri i obtingué el segon lloc de la llista, amb la màxima puntuació en l'exercici de pràctiques escolars i també en la redacció de tema lliure. Escollí, entre les places vacants, la de Guàrdia de Tornabous. Essent el titular d'aquesta el sorprengué la revolta del 1936 i patí la separació del cos del Magisteri titllat de «feixista» i de catòlic practicant, circumstància que en aquells moments era considerada delictes greu. La guerra civil la passà venent tota mena de dificultats i part emboscat per les contrades de Les Garrigues, però encara trobà, en mig de la desfeta general, temps per a fer classes a grups de minyons que s'havien vist sense mestre ni escola per raó de les alteracions de la guerra. Havent-se hagut d'incorporar a files, participà en la batalla de l'Ebre i després passà a França a on fou internat al camp de Prats de Molló. Aviat pogué retornar, però fou empresonat al camp de concentració d'Horta fins que arribaren els avals que responien de la seva conducta, no sense dificultats perquè ara fou acusat d'alentar sentiments catalanistes, si bé li valgué l'haver estat separat del Magisteri poc temps abans de la guerra per raó de la seva pública militància catòlica.

El dia 10 de maig de 1939, vigília de la Festa Major, retornà a Lleida. L'any següent es casà amb Concepció Vall Llebrera, del seu mateix poble, amb la que tingué quatre fills: Manuel, Concepció, Josefina i Maria Rosa. Iniciada una nova vida, fou nomenat mestre de minyons de l'Escola Annexa a la Normal de Lleida, i en aquest lloc romandria fins arribar-li la jubilació. A la Lleida de la immediata postguerra, per enveges i malvolences, fou denunciat al bisbe integrista Aureli del Pino com a catalanista-separatista i mal catòlic. Tot pel fet d'haver publicat un article en el que feia algunes precisions i obria alguns interrogants sobre la figura llegendària de Sant Anastasi, patró de la ciutat. Sortosament, una conversa privada amb el bisbe i el fet d'haver estat separat del Magisteri pel seu catolicisme practicant i públic impediren que d'aquella denúncia infundada se'n seguissin fatals conseqüències, en un moment en que l'autoritat eclesisàtica tenia cabdal intervenció en els esdeveniments ciutadans.

Encarrilada la seva vida professional, superades les interinitats i no subjecte als constants canvis de residència, pogué iniciar la seva tasca

de donar a conèixer el gran arrellec de dades i notícies que havia recollit a tot el llarg i ample de les terres lleidatanes. Per raó de successius destins havia conegut la província de Lleida des de la Vall d'Aran a les Garrigues i des de la capital fins a Cervera i als confins a on la Segarra deixa pas a la Conca de Barberà i a la vall d'Òdena i comarca d'Igualada. Degut a la seva curiositat innata i al seu treball incansable, havia reunit milers de fitxes amb notícia i referències bibliogràfiques de tots els llogarets que visità. Això el feia posseïdor d'un immillorable arsenal que li serviria per a iniciar tot seguit la tasca d'estructurar primer i de publicar després el resultat de recerques i investigacions. Fixada la residència a Lleida, pogué fer-se visitant habitual dels arxius de la Paeria, Catedral, Acadèmia Mariana i altres. En desplaçaments a Barcelona i a Madrid també consultà assíduament els fons de la Corona d'Aragó i de l'Arxiu Històric Nacional, els papers del Palau Reial, la Biblioteca de l'Escorial, etc., sense oblidar les freqüents visites a Montserrat a fi d'estudiar materials concrets i d'intercanviar impressions amb l'equip de monjos erudits. Mentre escrivia incansable, reprengué l'estudi del llatí de la mà dels sacerdots Macarulla i Bertran. Un allau de monografies, d'articles i de col·laboracions en revistes especialitzades sortí de la seva ploma. L'any 1945 publicà la primera monografia, sobre «La Antigua Parroquia de San Martín de Lérida», amb il·lustracions de R. Calvet i de M. Portugués. Seguirien «El Sitio de Lérida de 1464, en tiempos de Juan II de Aragón»; «El Roser» (1947); «Compendio de Historia de Lérida» (1948), primer intent de donar una visió panoràmica de la història local des de l'obra de Pleyan de Porta; «La zona universitaria de Lérida» (1949), «Manuel de Monsuar» (1954), etc. Al temps que publicava articles en la premsa diària, també feia ús de la ràdio per a donar periòdicament notícia del passat. «Divulgaciones leridanas», un gruixut volum, fou el resultat de les xerrades radiofòniques emeses per Ràdio Lleida els anys 1950 i 1951. Tampoc oblidà la col·laboració en revistes locals de l'època com «Ciudad», «Labor», «Tarea», «Acento» e «Ilerda», així com també en periòdics de fora l'àmbit local, com «La Vanguardia», «Tele-Estel», «Diario de Barcelona», «El Correo Catalán», «Serra d'Or», etc.

L'any 1953, amb l'obra «L'Estudi General de Lleida del 1430 al 1524», que no seria publicat fins l'any 1970, guanyà el premi «Pròsper de Bofarull», atorgat pel jurat que integraren Jordi Rubió, Ramon d'Abadal i Ferran Soldevila. Fou arran d'aquest treball, autèntica tesi doctoral, com fou qualificat pels membres del tribunal que el jutjà, quan alguns catedràtics de la Universitat de Barcelona, atesos els seus mèrits en el camp de la investigació i els seus sòlids coneixements de les diver-

ses branques de la història, l'instaren a matricular-se per a poder obtenir la llicenciatura de Filosofia i Lletres, tot fent-li avinent que la pràctica totalitat de les assignatures les tenia ja superades amb les més brillants qualificacions, així com també el doctorat en quan hagués superat només el tràmit administratiu. Proposta que agraií però que refusà perquè, des del seu origen d'hospicià, volia ser conegut com a «mestre de minyons» i amb aquesta qualitat, només, volia fos valorada la seva obra.

Si fonamentalment tractà temes d'història general no defugí els més específics d'urbanisme, economia, demografia, etc. «El desarrollo urbano de Lérida a través de la Historia» (1950) seria completat amb els tres volums de «La Ciutat de Lleida», publicats entre 1954 i 1959. Sense oblidar l'aspecte festiu que vèiem en l'«Anecdolari de l'antiga Universitat de Lleida» i en la primera de les monografies que publicà sobre el monestir cistercenc de Vallbona de les Monges. El rigor científic i la vastitud i profunditat de coneixements que palesaven les seves obres feren aviat que aquestes fossin conegudes i valorades arreu. I aquí es produí un fet com tants desgraciats precedents hi ha hagut al nostre país. Mentre en els cercles de la cultura oficial lleidatana Lladonosa era sistemàticament marginat, unes vegades per causa de la seva elemental titulació i les més per petites enveges locals, a fora, lluny, la seva figura era cada dia més coneguda i la seva obra més valorada. L'any 1952 assistí al Congrés d'Història de la Corona d'Aragó celebrat a Saragossa; l'any 1957 rebé la invitació especial (fet que ocasionà una autèntica commoció) per a poder assistir al de Sardenya, i l'any 1967 al de València. No poca polseguera aixecà la discussió del seu ingrés a l'Institut d'Estudis Ilerdencs, meritòria institució, però a on alguns membres no volien accedir a admetre'n un altre, com era Lladonosa, que no venia avalat per una titulació universitària. Per contrast, rebia la creu d'Alfons X el Savi per la seva labor pedagògica al servei del Magisteri, el nomenament de soci llorajat de la Pontifícia i Reial Acadèmia Mariana (1945), el títol de Cronista Oficial de la ciutat de Lleida li fou concedit (1961) gràcies a la defensa de la proposta que feu el mateix alcalde, Francesc Pons i Castellà; membre corresponent de la Reial Acadèmia de Bones Lletres (1962); i de la Reial de la Història de Madrid (1963); Medalla de Plata de la ciutat de Lleida (1963); finalment, el nomenament de conseller de l'Institut d'Estudis Ilerdencs (1964); la Medalla de la Província (1971).

L'any 1974 encara hi havia a Lleida alguns sectors, tancats en la incomprensió, que es negaven a reconèixer públicament la gran obra de Lladonosa. Fou precisament aquest any quan, desatenent els advertiments «oficials» i fent cas omís dels reductes intel·lectuals més recal·citrants i estancats, des de la presidència de l'Institut d'Estudis Ilerdencs

que aleshores detentava, vaig dedicar l'exposició bibliogràfica, que des de feia uns quants anys es venia fent el Dia del Llibre, a l'obra de Josep Lladonosa i, en un acte memorable, vaig presentar l'Exposició amb un llarg parlament d'elogi a la persona i a l'obra de l'illustre alguairenc. També vaig fer editar un fullet, de 55 pàgines, mes abundant material gràfic, amb una semblança de l'autor, a càrrec del professor Frederic Lara i Peinado, i el catàleg de l'Exposició amb un total de 252 fitxes bibliogràfiques. Per primera vegada apareixia una visió panoràmica de lo que havia estat l'obra de Lladonosa fins aquell any. El fullet i l'Exposició causaren un fort impacte en el món de la cultura «oficial» lleidatana. Quant a mi, m'ocasionà crítiques i recels dels elements irreductibles que mai més no em perdonarien això de que m'hagués mostrat en el bàndol dels admiradors de Lladonosa. Ell, sempre més, em recordaria com va agrair-me aquest gest i també la decisió i l'ordre de finançar la publicació d'una de les seves millors i més extenses obres per compte de la Diputació, «la Historia de la Diputación Provincial de Lérida». D'aquests esdeveniments, si més no, els investigadors n'haurien tret el poder tenir a les mans, per fi, un instrument de treball imprescindible per acostar-se a conèixer l'obra de Lladonosa. Sortosament molts títols més vingueren a afegir-se a aquelles 252 inicials referències bibliogràfiques, però aquell Catàleg segueix essent bàsic quan segurament ningú no recorda la polseguera que aixecà. També les espurnes que em cremaren la pell han cicatritzat sense deixar rastre.

Vidu de Concepció Vall Llebrera, es casà amb Maria Morancho i seguí escrivint i publicant.

Poc abans de la mort, 2 de febrer de 1990, encara entregà l'original enllestit de la que seria la seva obra pòstuma: la *Història d'Artesa de Segre*.

En l'obra completa de Josep Lladonosa, entre mig d'un sens fi d'obres menors —pel seu volum que no pel seu interès— destaquen cinc obres extraordinàries:

- L'Estudi General de Lleida de 1430 al 1524. Barcelona, 1970.
- Història de Lleida. 2 vols. Tàrraga, 1972 i 1974.
- Historia de la Diputación Provincial de Lérida. 2 vols. Lleida, 1973.
- Noticia Histórica sobre el Desarrollo de la Medicina en Lérida. Lleida, 1974.
- Setanta-cinc anys de records. Lleida, 1989.

Cal donar una breu referència de cadascuna:

A) «L'Estudi General de Lleida de 1430 al 1524» és l'obra més rigorosa i ben documentada de les publicades fins ara per a conèixer què

era i com era aquell Estudi General, que fou suprimit per Felip V per a deixar pas a la gran Universitat de Cervera. Estudiad a base de documents inèdits conservats a l'Arxiu de la Paeria conté cinc capítols. En els dos primers es descriuen com eren els edificis escolars, les lluites quan la guerra de Joan II, la politització dels elements universitaris durant el segle xv i el funcionament intern pel que fa a la provisió de càtedres, salaris dels ensenyants, etc. El capítol tercer s'ocupa de l'organització de les Facultats, plans d'estudis, collegis majors... així com també de l'establiment de la primera impremta a Lleida, a càrrec de l'alemany Henric Bothel. El capítol quart va dedicat al personal, horaris lectius, jocs, passatemps, indumentària i aspectes diversos de la vida estudiantil. El capítol cinquè aplega llistats de personal acadèmic, cancellers, rectors, professors, etc. Finalment inclou la transcripció de 136 documents, base i suport del treball.

B) La «Història de Lleida» constitueix un treball monumental. Dos volums de quasi mil pàgines cadascun, amb notable aportació gràfica, exhaustiva informació bibliogràfica i quantiosa notícia de documentació inèdita conservada als arxius de la Paeria, de la Diputació Provincial, de Protocols notariais, Capitulars i Parroquials, a més del «Archivo Histórico Nacional i de la Corona d'Aragó, bàsicament, donen del passat de la ciutat de Lleida una visió nova, superant llocs comuns i bandejant veritats a mitges acceptades i repetides fins aleshores. Dividida en tres parts, la primera estudia des dels orígens fins a l'època musulmana; la segona (1149-1707) examina la Lleida feudal; la tercera (1707-1936) analitza la ciutat com a cap de corregiment i capital de província. De cada moment històric són contemplats els aspectes més diversos: vida religiosa, economia, demografia, manifestacions culturals i artístiques, etc., sense oblidar constants referències als costums, a l'artesanía popular, a les festes, actuacions folklòriques...

C) La «Historia de la Diputación Provincial», amb dos volums de cinc-cents pàgines cadascun i un pròleg que vaig tenir l'honor de signar, és un minuciós recorregut per les comarques que formen la demarcació de les terres constituïdes en la província de Lleida. L'encàrrec fet a Lladonosa d'escriure la història de la Diputació de Lleida havia estat formalitzat en acord unànim de la corporació provincial en sessió de 14 de novembre de 1964, essent president de la mateixa el senyor Antoni Aige i Pascual i jo diputat-ponent de Cultura. Lladonosa, en rebre l'encàrrec, es posà a treballar amb veritable entusiasme i per aquesta compromesa tasca li foren de gran utilitat els milers de fitxes que havia anat arreplegant en els diferents llocs dels seus destins. Partint de les divisions administratives fetes per Josep Bonaparte (1810) i per les Corts de Cadis

(1812) arriba fins a l'any 1938. La política, la vida social, el joc dels partits i les campanyes electorals serveixen de fons per a les anàlisis del desenvolupament de l'economia, de l'activitat industrial, del canvi d'estructures de les explotacions rurals, ramaderes, etc. El coneixement directe de realitats socials tan diferents i distants com poden ser la Vall d'Aran, el Segrià, la Segarra i les Garrigues, assolit des del punt de mira excepcional d'una escola rural, li serviren per a dibuixar aquesta panoràmica sense precedents de l'àrea geogràfica que constitueix la província de Lleida. L'obra fou publicada a càrrec de la Diputació, amb una tirada de 1.000 exemplars, segons acord plenari de 23 de juliol de 1973, sessió que vaig tenir l'honor de presidir i en la que vaig defensar tal moció que volia ser un públic reconeixement a la magna obra de Lladonosa.

D) La «Noticia Histórica sobre el Desarrollo de la Medicina en Lérida» és obra que li va encomanar el Col·legi de Metges i que forma una aportació molt notable a la història general de la Medicina tot circumscriuint en un petit territori l'estudi dels grans temes d'aquesta matèria. En deu capítols passa revista a les qüestions més destacades. Des d'una panoràmica de la Medicina abans de la fundació de la Universitat de Lleida, desfilen per aquest treball la Facultat de Medicina del vell Estudi General, la Facultat de Medicina de la nova Universitat de Cervera, els antics hospitals de la ciutat i província, els grans cicles epidèmics en terres lleidatanes, la pràctica de la Màgia Negra, el curanderisme, la superstició i el remei a través de la fe i de les devocions, la higiene i la climatologia en relació amb la salut, les institucions sanitàries a través del tema, etc. Curioses i inèdites il·lustracions augmenten l'interès de l'obra, així com també tan exhaustiva relació de noms de metges de les universitats de Lleida i Cervera i altra de facultatius més moderns que s'han distingit per llur labor científica i investigadora.

E) «Setanta-cinc anys de records», obra finançada per l'Ajuntament del seu poble, Alguaire, és un document amb ribets de miniatura, per la minuciositat del contingut que no per la considerable extensió del text, sobre la seva vida, la seva obra i el seu pensament. Llegint aquestes pàgines, la figura de Lladonosa se'ns fa transparent, se'ns mostra sense boires ni ombres. Cinc-centes pàgines d'un text dens, atapeït d'anècdotes i de notícies que ens permeten tenir una idea més clara de com es formà, amb qui tractà i com va viure el seu autor. En línies generals, el dibuix que en fa de si mateix, que correspon amb el que hem dibuixat els que el coneguèrem, podria tenir aquestes característiques:

— Lladonosa fou sempre un esperit rebel, arrimat a la seva, sense deixar-se vèncer ni convèncer, sense apartar-se mai del que creia era el seu camí, ni abdicar, mai tampoc, de les seves més íntimes conviccions.

— Fou un home de fe, catòlic convençut, d'una militància activa i a prova de marginacions i de persecucions.

— D'una senzillesa i humilitat d'arrels cristianes, tingué sempre una clara consciència d'allò que era i mai no s'acomplexà del seu passat hospicià com tampoc s'envaní dels seus molts èxits, benacreditats amb centenars d'obres notables i de publicacions i col·laboracions sobre els temes més diversos.

— Fidel a la vocació inicial, mai no renuncià al seu títol més preuat de «mestre de minyons» i aquest constituí sempre la seva targeta de presentació malgrat altes distincions i títols brillants s'acumularen en la seva persona.

— Incansable en el treball, sempre fou generós en tota mena de col·laboracions desinteressades; el seu nom figurà en publicacions que van des d'infinitud de programes de festa major, revistes sense subscriptors i fullets de divulgació fins a monografies documentades sobre pobles, personatges, advocacions i temàtica diversa que gairebé sempre no li ocasionaren sinó despeses. Pocs dies abans de la mort encara entregava els originals de la que seria la seva obra pòstuma.

— Generós amb els investigadors principiants mai no defugí donar orientacions i consells com tampoc facilitar dades, notícies i referències bibliogràfiques si podien ser d'alguna utilitat a l'estudiant que s'iniciava pel camí de la recerca.

— Autèntic savi, pel que fa a tot allò relacionat amb la ciutat, els homes i les coses de Lleida, mai no es considerà legitimat per a pontificar i dir la darrera paraula, i si és veritat que assistí a nombrosos congressos, taules rodones, trobades científiques i demés, malgrat ser en la majoria dels casos el que anava més preparat, mai no ho feu amb prepotència i sí, sempre, amb la discreció i la prudència d'aquell que és conscient que no ho sap pas tot i que li queden moltes coses per aprendre.

— Atent a la seva tasca investigadora, defugí cenacles i cerimònies oficials que li feien perdre el temps, però prestà atenció constant al magisteri, a la funció d'ensenyant que exercí sempre aprofitant qualsevol avinentesa, fos fent classes d'història a un grup de vaillets, com col·laborant assíduament en la premsa diària i temporades acudint a la ràdio a llegir unes quartilles sobre temes d'interès o anècdotes significatives del passat.

— Català de soca-rel, es mantingué sempre independent i al marge de tota mena d'extremismes i més si aquests tenien un transfons polític, però defensà amb coratge el fet nacional català pel que fa a la cultura i a la llengua, basat en un acurat i a la vegada crític estudi de la histò-

ria, i es mantingué irreductible en front d'aquell moviment batejat com a «leridanismo» que defensaven alguns cacics de tertúlia de la capital i que mai no assolí cap ressó a les comarques lleidatanes.

— Esperit lliure i independent, d'acció i de pensament, patí marginació i persecució, primer de part dels revolucionaris anticristians que l'acusaven de fejocista i de catòlic practicant i poc després de part dels catòlics triufants que l'acusaven d'haver-se mostrat fent costat a independentistes i separatistes. Ell, però, mai es doblegà ni acceptà, com repetia amb freqüència, «ser escolà de ningú».

— Amb un peu ficat a l'Hospici i l'altre refermat en una Escola de minyons, el mestre Josep Lladonosa és avui per avui una de les figures intel·lectuals més notables que han donat en tot temps les terres de Lleida, l'home que més ha fet per a conèixer el passat històric i valorar el llegat cultural d'aquestes contrades, l'investigador que més notícies i dades inèdits, extretes d'arxius gairebé mai consultats, ha aportat per a netejar la història d'errors abans acceptats, l'escriptor més prolífic per a donar a conèixer no sols la trajectòria de les grans institucions (Paeria, Diputació, Acadèmia Mariana, etc.) sinó també de minúsculs llogarets, santuaris, cases religioses, gremis, petits establiments, indústries, comunitats rurals i ramaderes, juntes de regants, etc.

La Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi l'investí Membre Numerari a Lleida per acord de la corporació de 30 d'abril de 1985.